JAMIYAT MADANIYATI VA SUBMADANIYATLAR O‘ZARO MUNOSABATI

Raximova Dildora Abzalovna
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi
E-mail: d.raximova@fdu.uz

Annotatsiya. *Ushbu maqolada globallashuv va raqamli axborot muhitining jadal rivojlanishi sharoitida jamiyatning dominant milliy madaniyati hamda turli ijtimoiy-yoshlar submadaniyatlari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar dialektikasi ijtimoiy-falsafiy va kulturologik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Tadqiqotning maqsadi submadaniyatlarning paydo bo‘lish omillari, ularning umumjamiyat qadriyatlari bilan integratsiyalashuv yoki ziddiyatga kirishish mexanizmlarini aniqlash hamda milliy-madaniy meros va o‘zlikni asrash yo‘llarini asoslashdan iborat. Maqolada tizimli, qiyosiy-falsafiy, aksiologik va 3D modellashtirish usullaridan foydalanilgan. Natijada milliy madaniyatning o‘zak qadriyatlarini saqlagan holda zamonaviy submadaniyatlar bilan konstruktiv madaniy dialog o‘rnatishning konseptual modeli ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *jamiyat madaniyati, submadaniyat, dominant madaniyat, kontrmadaniyat, madaniy meros, milliy qadriyatlar, avlodlararo tafovut, o‘zlikni anglash.*

Аннотация. *В данной статье с социально-философской и культурологической точек зрения анализируется диалектика взаимоотношений между доминирующей национальной культурой общества и различными социально-молодежными субкультурами в условиях глобализации и стремительного развития цифровой информационной среды. Цель исследования заключается в выявлении факторов возникновения субкультур, механизмов их интеграции или конфликта с общественными ценностями, а также в обосновании путей сохранения национально-культурного наследия и самоидентичности. В статье использованы системный, сравнительно-философский, аксиологический методы и 3D-моделирование. В результате разработана концептуальная модель выстраивания конструктивного культурного диалога с современными субкультурами при сохранении базовых ценностей национальной культуры.*

Ключевые слова: *культура общества, субкультура, доминирующая культура, контркультура, культурное наследие, национальные ценности, межпоколенческий разрыв, самоидентификация.*

Abstract. *This article analyzes the dialectics of interaction between the dominant national culture of society and various socio-youth subcultures amidst globalization and the rapid development of the digital information environment from a socio-philosophical and culturological perspective. The objective of the research is to identify the factors driving the emergence of subcultures, the mechanisms of their integration or conflict with societal values, and to substantiate pathways for preserving national cultural heritage and self-identity. Systemic, comparative-philosophical, axiological methods, and 3D modeling were employed in the study. Consequently, a conceptual model for establishing constructive cultural dialogue with contemporary subcultures while safeguarding the core values of national culture has been formulated.*

Keywords: *societal culture, subculture, dominant culture, counterculture, cultural heritage, national values, intergenerational gap, self-identity.*

Kirish. Zamonaviy sivilizatsiya taraqqiyotining hozirgi bosqichida jamiyatning madaniy makoni tobora murakkablashib, ko‘p qatlamli va dinamik xususiyat kasb etmoqda. Globallashuv, urbanizatsiya hamda raqamli kommunikatsiya texnologiyalarining keng yoyilishi natijasida yagona umumjamiyat madaniyati bag‘rida turli qiziqishlar, estetik didlar, axloqiy mezonlar va hayot tarziga asoslangan submadaniyatlar faol shakllanmoqda. Ayniqsa, avlodlararo madaniy tafovutni yumshatish hamda yoshlarning o‘zlikni anglashini mustahkamlash masalalari bevosita jamiyat madaniyati va submadaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar xarakteriga bog‘liqdir.

Har qanday jamiyatning ma’naviy barqarorligi uning asrlar davomida shakllangan dominant milliy madaniyati – til, tarixiy xotira, urf-odatlar, axloqiy me’yorlar va madaniy merosiga tayanadi. Shu bilan birga, jamiyat ichidagi turli ijtimoiy, kasbiy va yoshlar guruhlarida o‘zini namoyon etish, ijodiy izlanish va zamonaviy axborot oqimlariga moslashish ehtiyoji submadaniyatlarni yuzaga keltiradi. Ushbu ikki hodisa o‘rtasidagi munosabatni chuqur ilmiy-falsafiy tahlil qilish, submadaniyatlarning konstruktiv salohiyatini milliy madaniyat rivojiga yo‘naltirish va ularning buzg‘unchi (kontrmadaniy) ko‘rinishlarining oldini olish bugungi ijtimoiy falsafa va madaniyatshunoslikning dolzarb vazifasidir.

Asosiy qism. Falsafa va sotsiologiyada «madaniyat» va «submadaniyat» tushunchalari butun va bo‘lak, umumiylik va xususiylik dialektikasi asosida tadqiq etiladi. Amerikalik sotsiolog M. Gordon submadaniyatni milliy madaniyatning tarkibiy qismi bo‘lib, o‘ziga xos qadriyatlar, xulq-atvor qoidalari, ramzlar va muloqot uslubiga ega bo‘lgan ijtimoiy guruh madaniyati sifatida ta’riflagan [1, b. 42]. Ingliz tadqiqotchisi D. Xebdij esa submadaniyatlarni yosh avlodning o‘ziga xos ijtimoiy-

madaniy o‘zlikni izlash shakli va ramziy ifoda tili sifatida talqin qilgan [2, b. 89]. Jamiyat madaniyati va submadaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabat uch o‘lchamli (3D) aksiologik fazoda – an’anaviylik va innovatsionlik, lokallik va globallik hamda qadriyatlar integratsiyasi darajasi kesishmasida namoyon bo‘ladi. Ushbu tizimli bog‘liqlik quyidagi 3D fazoviy modelda yaqqol aks ettirilgan:

1-rasm. Jamiyat dominant madaniyati va submadaniyatlarning 3D aksiologik modeli

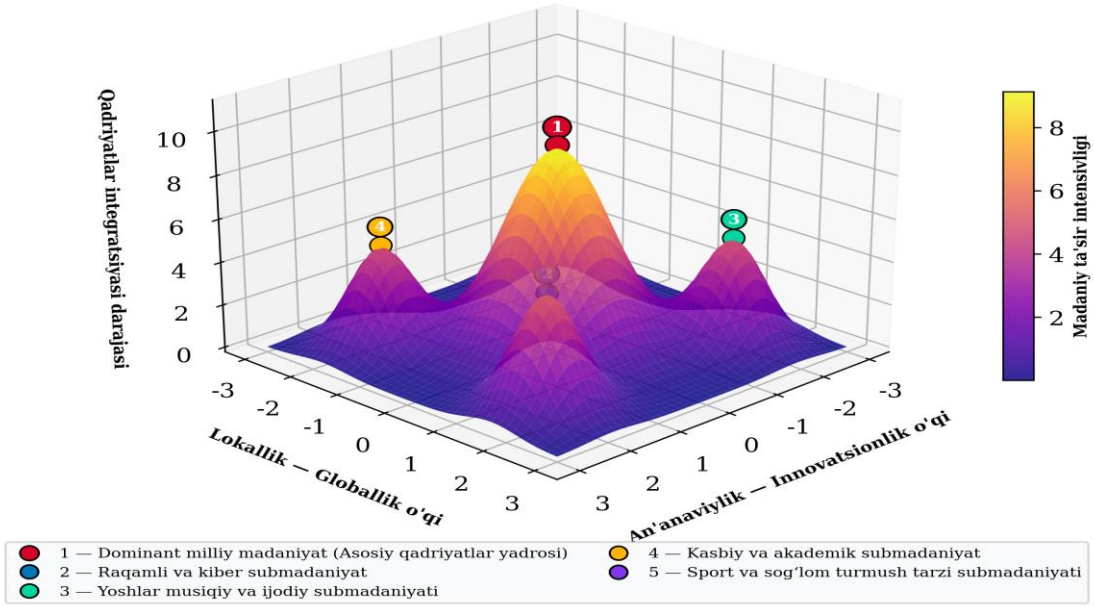

Yuqoridagi 1-rasmda ko‘rsatilgan 3D aksiologik modeldan ko‘rinib turibdiki, jamiyat madaniyatining markaziy va eng baland cho‘qqisini (1-nuqta) milliy til, tarixiy xotira, oilaviy qadriyatlar va ma’naviy merosga tayangan dominant milliy madaniyat tashkil etadi. Uning atrofida esa zamonaviy ijtimoiy-madaniy jarayonlar ta’sirida shakllangan raqamli-kiber submadaniyat (2-nuqta), yoshlarning musiqiy-ijodiy submadaniyati (3-nuqta), akademik-kasbiy submadaniyat (4-nuqta) hamda sport va sog‘lom turmush tarzi submadaniyatlari (5-nuqta) joylashgan. Agar ushbu submadaniyatlar markaziy milliy qadriyatlar yadrosi bilan uzviy bog‘lanib tursa, ular jamiyat madaniyatini yangi g‘oyalar va zamonaviy shakllar bilan boyituvchi omilga aylanadi.

Biroq globallashuv va raqamli tarmoqlar ta’sirida submadaniyatlarning bir qismi milliy til me’yorlaridan, an’anaviy odob-axloq qoidalaridan va tarixiy merosdan uzoqlashib, kosmopolit yoki destruktiv yo‘nalishga og‘ib ketish xavfi ham mavjud. Amerikalik tadqiqotchi M. Mid ta’kidlaganidek, tezkor texnologik o‘zgarishlar davrida «prefigurativ madaniyat» unsurlari kuchayib, yosh avlod ko‘pincha katta avlod tajribasidan ko‘ra o‘z tengdoshlari va virtual submadaniyatlar me’yorlariga tayanib qolmoqda [3, b. 134]. Bu holat avlodlararo ma’naviy tafovutni kuchaytirib, madaniy vorisiylik zanjiriga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Sharq mutafakkirlari, xususan, Abu Nasr Forobiy va Alisher Navoiy qarashlarida jamiyatning ma’naviy kamoloti turli ijtimoiy tabaqa va guruhlarning ezgu maqsad, adolat va umuminsoniy qadriyatlar atrofida birlashuvi bilan izohlangan [4, b. 118]. Binobarin, zamonaviy O‘zbekiston sharoitida ham yoshlar submadaniyatlarini ma’muriy taqiqlash emas, balki ularni milliy-ma’naviy meros bilan uyg‘unlashtirish va ijodiy yo‘naltirish eng to‘g‘ri ilmiy-amaliy yondashuv hisoblanadi.

Natijalar va muhokama. Ijtimoiy-falsafiy va kulturologik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, jamiyat madaniyati va submadaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabat to‘rtta asosiy shaklda – integratsiya (uyg‘unlashuv), konstruktiv dialog (muloqot), nisbiy avtonomiya (yonma-yon mavjudlik) hamda kontrmadaniy ziddiyat ko‘rinishida namoyon bo‘ladi [5, b. 176]. Ushbu munosabat shakllarining madaniy merosni asrash, yoshlar ijodiy faolligini oshirish va avlodlararo vorisiylikni ta’minlashdagi samaradorligi 2-rasmdagi 3D grafik tahlilda o‘z aksini topgan:

2-rasm. Madaniyat va submadaniyatlar o'zaro munosabat shakllarining 3D tahlili

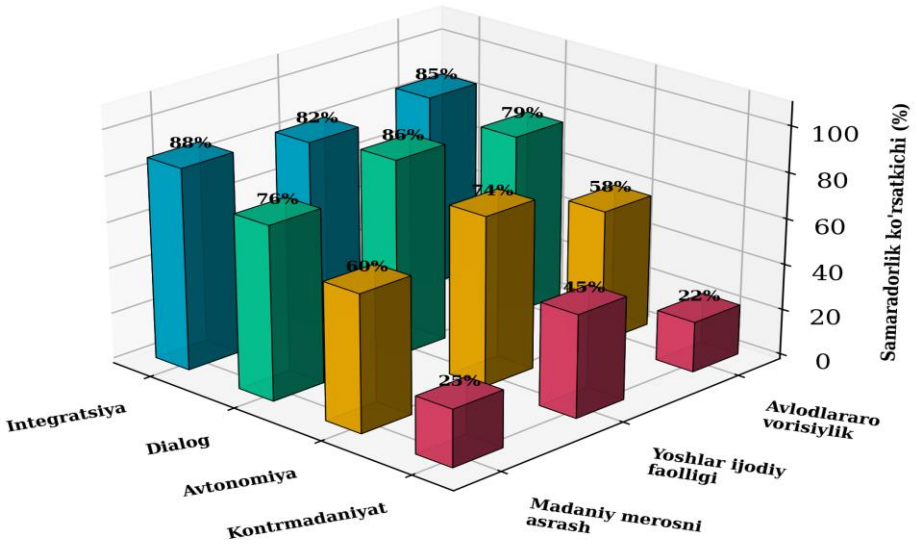

3D grafik tahlil natijalari shuni tasdiqlaydiki, eng yuqori ijtimoiy-madaniy samaradorlik integratsiya (82%–88%) hamda konstruktiv dialog (76%–86%) shakllarida kuzatiladi. Bunday munosabat modelida submadaniyatlar milliy madaniy merosga qarshi qo‘yilmaydi, aksincha, ona tili, tarixiy qadriyatlar va milliy san’at namunalari zamonaviy submadaniy shakllar (masalan, milliy etno-musiqa, raqamli dizayn, vatanparvarlik ruhidagi kibersport va intellektual klublar) orqali yangicha talqin etiladi [6, b. 224].

Aksincha, kontrmadaniy ziddiyat holatida madaniy merosni asrash va avlodlararo vorisiylik ko‘rsatkichlari keskin pasayib ketadi (22%–25%). Shu bois, jamiyatda sog‘lom madaniy muhitni qaror toptirish uchun quyidagi uchta asosiy mexanizmni kuchaytirish zarur: birinchidan, ta’lim muassasalari va madaniyat

markazlarida yoshlarning submadaniy qiziqishlarini milliy qadriyatlar bilan boyituvchi ijodiy maydonlar yaratish; ikkinchidan, raqamli makonda o‘zbek tilidagi sifatli, ma’rifiy va estetik jihatdan yetuk kontentni ko‘paytirish; uchinchidan, oila, mahalla va ta’lim tizimi hamkorligida avlodlararo ochiq muloqot madaniyatini rivojlantirish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, jamiyat madaniyati va submadaniyatlar o‘zaro munosabati zamonaviy ijtimoiy taraqqiyotning tabiiy va ko‘p o‘lchamli jarayonidir. Globallashuv sharoitida submadaniyatlarning milliy madaniy meros va ma’naviy qadriyatlardan uzilib qolishiga yo‘l qo‘ymaslik, ularni konstruktiv dialog hamda madaniy integratsiya o‘zaniga yo‘naltirish jamiyatning ma’naviy birligini ta’minlaydi. Ona tili, tarixiy xotira va azaliy qadriyatlarga tayangan dominant milliy madaniyat bilan yoshlarning zamonaviy submadaniy izlanishlarini uyg‘unlashtirish avlodlararo tafovutni bartaraf etish hamda mustahkam milliy o‘zlikni anglashni qaror toptirishning asosiy omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gordon M. M. The Concept of the Sub-Culture and Its Application / M. M. Gordon // Social Forces. — 1947. — Vol. 26, № 1. — P. 40–42.
2. Hebdige D. Subculture: The Meaning of Style / D. Hebdige. — London.: Routledge, 1979. — 195 p.
3. Мид М. Культура и мир детства: Избранные произведения / М. Мид ; пер. с англ. Ю. А. Асеева. — М. : Наука, 1988. — 429 с.
4. Форобий Абу Наср. Фозил одамлар шаҳри / Абу Наср Форобий ; тузувчи М. Маҳмудов. — Тошкент : Янги аср авлоди, 2016. — 320 б.
5. Левикова С. И. Молодежная субкультура: Учебное пособие / С. И. Левикова. — М. : ФАИР-ПРЕСС, 2004. — 608 с.
6. Мирзиёев Ш. М. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси / Ш. М. Мирзиёев. — Тошкент : Ўзбекистон, 2022. — 416 б.